

Steigenga-Kouwe

juist? De helft van de grond is beplant met oliepalmen en de andere helft is bestemd voor de teelt van voedingsgewassen. In 1969 waren de eerste boeren al gevestigd, als arbeiders van een staatsbedrijf. In 1972 zijn de eerste coöperaties opgezet, die uiteindelijk eigenaren van de grond en de oliefabrieken zullen worden.

De INA zorgt voor de aanplant en voor de stichting van coöperaties. Bepaalt de INA ook welke investeringen zullen worden gedaan in grondstoffen, irrigatie, enz.? En wat is dan de eigenlijke taak van de coöperaties? In hoeverre beantwoorden deze coöperaties aan de Nederlandse betekenis van het woord? Er was een staking nodig om te verhinderen dat de geldschieters – de banken – het bestuur over COAPALMA (het samenwerkingsoorgaan van de coöperaties, dat de olieperserijen zou beheren) in handen zouden krijgen. Welke andere bepalingen bevat de nieuwe of aangepaste wet op de agro-industriële bedrijven? De memorie van antwoord geeft daarover geen uitsluitsel.

Naast het collectieve grondbezit-in-hope der coöperaties, heeft elke familie of elk gezin eigen grond voor de productie van voedingsgewassen. Wij vragen ons af, wat de coöperaties voor de overname van de grond en de plantage moeten betalen en of ieder gezin ook de grond die het heeft toegewezen gekregen moet betalen.

Zowel de voor maïs als de voor bonen bestemde oppervlakten zijn slechts voor éénderde in gebruik. De overige graanbouw komt helemaal niet van de grond. Bedoelt men hier zelfvoorziening of ook productie voor de markt? Is de oorzaak gelegen in het vertrek van tweederde der volgens INA gevestigde gezinnen of zijn er andere oorzaken?

Aangezien alleen perserijen en geen olieraffinaderijen worden gevestigd, blijft men afhankelijk van de oude bananenmultinationals, die eigenaren zijn van de raffinaderijen. Wij vroegen naar de consequenties van een dergelijk monopolie voor de prijsvorming van ruwe olie. 'Weerspiegeling' is geen antwoord. Wij vroegen naar de ruimte die er tussen de ruwe-olieprijzen en de exportprijs zit.

De landbouwdeskundige heeft ook voor de voedingslandbouw nuttige adviezen gegeven, aldus de memorie van antwoord. Er zijn dus adviseurskosten gemaakt. Maar van de schenking van f 3 mln., waaruit deze kosten betaald zouden worden, is niets uitgegeven. Hoe kan dat?

Indien de Bajo Aguán-vallei eigenlijk een landhervormings- en bevolkings-spreidingsproject is, zou dan het werkgelegenheidsaspect niet de doorslag hebben moeten geven bij de keuze tussen meerdere kleine of drie zeer grote en gemechaniseerde olieperserijen? Nederland financiert, volgens het ontwerpverdrag, de kapitaalgoederen en Honduras is verantwoordelijk voor de lokale kosten.

Het is uit een oogpunt van fondsenwerving voor Honduras aantrekkelijk om het investeringsprogramma zo kapitaalintensief mogelijk te maken. Dit zou ten koste gaan van de meer arbeidsintensieve methode die beter aansluit bij de heersende schaarsteverhouding tussen arbeid en kapitaal.

Wanneer nu een ontwikkelingsland nochtans voor de kleinschalige produktiewijze kiest, moet men er wel driemaal over denken voor men het grootschalige project kiest, zeker als rapporten van Nederlandse instanties in dezelfde richting gaan. Was onenigheid op dat punt of waren pogingen van Honduras om elders nog voordeliger voorwaarden te bedingen, oorzaak van het in de nota naar aanleiding van het verslag der Tweede Kamer gesignaleerde oponthoud bij de voorbereiding van het verdrag?

De Regering heeft in de Tweede Kamer toegegeven dat de goedkeuringswet onbehoorlijk laat is ingediend. Een verbetering van de procedure is in de Tweede-Kamerstukken van de huidige begroting (17 600 in Hoofdstuk V stuk nr. 32 vastgelegd. Wij achten het echter wel teleurstellend, dat de Eerste Kamer drie maanden moest wachten op de memorie van antwoord en er dan nog om moest vragen, terwijl noch de volgens artikel VIII van het ontwerpverdrag na één jaar te maken evaluatie, noch het bijna vijf maanden geleden in de Tweede Kamer beloofde verslag van de moeilijkheden met INA kunnen worden overgelegd.

Indien de moeilijkheden in de twee laatste gevallen niet hier maar in Honduras zijn gelegen, zou het dan tegenover de regering van een land, dat alleen onder druk van de vorige, democratische president der Verenigde Staten, overging tot het houden van verkiezingen, niet nuttig zijn om naar voren te brengen dat de Nederlandse volksvertegenwoordiging niet alles neemt?

(Een bezoeker stoort de vergadering.)

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

□

De heer **Bukman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil om te beginnen de Minister graag danken voor haar antwoorden op de vragen die vanuit onze fractie zijn gesteld aangaande het project in Honduras. Die vragen hadden betrekking op het tijdstip van parlementaire behandeling van dit type wetsontwerpen. Ik begrijp waarom de zaken soms wat lang op zich laten wachten, maar het blijft voor ons een betrekkelijk onbevredigende zaak om in deze fase, in deze Kamer, nog over een dergelijk project te moeten spreken.

Wij hebben ook enkele vragen gesteld aangaande de zelfvoorzieningsgraad met palmolie in Honduras en de ontwikkeling van de export. Het derde punt dat ons erg interesseerde betrof de aandacht die de voedselproductie heeft bij de regering van Honduras en welke prioriteit zij daaraan wil geven. De memorie van antwoord heeft ons op dit laatste punt niet helemaal gerustgesteld.

Mevrouw Steigenga heeft op verschillende onderdelen van het project nog wat aanvullende vragen gesteld. Wij willen aan deze meer technische onderdelen liever voorbij gaan, om nog een enkele vraag te stellen van wat meer algemene aard.

Deze vragen hebben betrekking op de keuze van landen in deze regio, waarop Nederland zijn bilaterale hulp concentreert. Wij hebben in het centraal Amerikaanse gebied landen met verschillende graden van democratie of het ontbreken daarvan, verschillende graden van het eerbiedigen van de rechten van de mens of het schenden daarvan, verschillende graden van economische ontwikkeling en armoede en verschillende graden van politieke stabiliteit.

Dan rijst bij ons de vraag waarom dan zo'n grote aandacht aan een land als Honduras wordt besteed, als dit bij voorbeeld wordt vergeleken met een land als Costa Rica, dat qua democratie en qua eerbiediging van mensenrechten in het algemeen toch wat beter uit de bus komt dan Honduras. Costa Rica heeft ook een grotere politieke stabiliteit. Het is dus de vraag naar het afwegen van de verschillende factoren die leiden tot meer of minder aandacht voor de keuze voor een bepaald land.

Mijnheer de Voorzitter! Het is wellicht iets buiten de orde dat ik deze algemene vraag aan de Minister voorleg, maar het is naar mijn mening toch een relevante vraag als wij bezig zijn met ontwikkelingssamenwerking voor dit deel van de wereld. Het is

Bukman

misschien een vraag die meer van belang is voor een algemeen beleidsdebat, maar het wil in dit Huis nog wel eens voorkomen dat een algemeen beleidsdebat naar de zomer wordt verschoven en dat men dan de conclusie trekt dat het beter niet kan worden gehouden, omdat de tijd ontbreekt.

Wij willen graag enkele ideeën van de Minister horen op dit terrein, vandaag of op een ander moment. In ieder geval is van haar antwoord niet afhankelijk ons antwoord op de vraag of wij het wetsontwerp kunnen steunen, want dat kunnen wij!

Minister **Schoo**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag ingaan op de laatste vraag van de heer Bukman. Het is niet mijn bedoeling daarover een inhoudelijke discussie te voeren op dit moment, maar wel om te zeggen dat ik erg veel begrip heb voor de vraag en dat ik deze vraag actueel in een huis van Ontwikkelingssamenwerking of – zoals het vaker wordt genoemd – in het huis van Buitenlandse Zaken aan de orde heb gesteld. Dit is vooral ter voorbereiding van de aangekondigde nota in de regeringsverklaring gebeurd. Deze nota heeft betrekking op de herijking van het bilaterale beleid.

De heer Bukman zal het ongetwijfeld bekend zijn dat onder het beleid van mijn voorganger, de heer Van Dijk, een nieuwe discussie is begonnen over de keuzecriteria, toen nog in het kader van de herijking van het beleid met betrekking tot de concentratielanden. De herijkingsnota is verbreed onder het huidige kabinet en om die reden heeft de vraag naar de keuzecriteria en naar de accentuering van de aandacht van Ontwikkelingssamenwerking voor sommige landen met meer en andere met minder democratische regimes aan actualiteit gewonnen. Ik hoop dan ook dat wij in staat zullen zijn daarover met elkaar – zeker voor de zomer – van gedachten te wisselen.

Mevrouw Steigenga heeft een vraag van meer algemene aard gesteld. Zij betreurt het dat er zo veel oponthoud is geweest, waardoor een aantal rapporten niet op tijd deze Kamer heeft bereikt.

Dit slaat met name op het INA-rapport. Het rapport ligt nu klaar. Ik weet dat dit geen sterk argument is als het gaat om het uitblijven van stukken. Indertijd is toegezegd, dat het rapport begin 1983 klaar zou zijn. Ik had

inderdaad gehoopt u het rapport te kunnen zenden vóór deze behandeling. Helaas is dat niet gelukt, maar het rapport komt er nu aan. Over de oorzaak van de vertraging zou ik willen zeggen, dat dit niet de pogingen van Honduras zijn om elders voordelige voorwaarden te bedingen, maar een enigszins verlate reactie van Honduras op het concept-verdrag.

Mevrouw Steigenga-Kouwe heeft een aantal detailvragen gesteld waaraan ik graag aandacht wil schenken. Wat de voortgang van de landbouwhervormingen betreft kan ik u mededelen dat, ondanks de negatieve berichten die ons in het verleden regelmatig bereikten, moet worden geconstateerd dat de coöperaties zowel in Bajo Aguán als in andere gebieden wel degelijk het beheer hebben over grote stukken land, die in het kader van de landhervormingen door middel van door het INA gegeeneerde fondsen in cultuur zijn gebracht. Er zijn drie benamingen die hetzelfde aangeven. Het gaat om voormalige plantagegronden van United Brands die ongebruikt in een schaars bevolkt deel van de vallei lagen en zich derhalve uitstekende leenden voor vestiging van de coöperaties.

Mijnheer de Voorzitter! Het is inderdaad zo dat INA aanvankelijk de gehele planning en inrichting verzorgde, de kredieten aantrok en het settlement coördineerde. Geleidelijk aan hebben de gevestigde coöperaties meer en meer zeggenschap afgedwongen en gekregen. De besturen van de coöperaties die ook in de ago-industriële bedrijven hun stem hebben en in feite eigenaar van COAPALMA en dus van de fabrieken zijn, kan een grote mate van mondigheid niet worden ontzegd. Het feit dat zij door stakingen hun recht wisten te verkrijgen, is een duidelijke indicatie van het bestaan van een zekere mate van democratie in Honduras.

De nieuwe wet op de ago-industriële bedrijven die de coöperaties de regering hebben afgedwongen, garandeert de bij COAPALMA aangesloten coöperaties uiteindelijk het eigendomsrecht op het fabriekscomplex. De overheid heeft nu slechts medezeggenschap zolang zij voor buitenlandse leningen aan COAPALMA garant staat.

De graanproductie is inderdaad in eerste instantie bestemd voor de zelfvoorziening, alleen het overblijvende deel is bestemd voor de lokale markt.

Zeker verloop onder de gezinnen die zich daar vestigen, is overigens

niet zo bevreemdend. Men moet zich kunnen aanpassen aan de toch wel moeilijke omstandigheden en aan het coöperatieve systeem en de hierbij behorende regels.

Mevrouw Steigenga was ontevreden over het antwoord dat is gegeven op de vraag naar eventuele verschillen tussen ruwe-olieprijzen en exportprijzen. Hiermee hebben wij geduid op de weerspiegeling. Dit betekent dat de prijzen voor de ruwe olie gemiddeld gelijk waren aan de prijzen op de wereldmarkt.

Er is gevraagd naar de drie mln., de schenking uit 3c. Dit is bestemd voor de supervisie op de bouw en installatie der Stork-fabrieken en voor adviseurskosten van KIT. Dit bedrag is op dit moment bijna uitgeput.

De vraag naar voor- en nadelen van grootschalige fabrieken is uit en te na besproken in de Tweede Kamer. Het blijft overigens een belangrijke vraag. De beantwoording van die vraag kan echter op dit moment niet veel anders zijn dan de beantwoording destijds in de Tweede Kamer. De grootschaligheid op grond van alle berekeningen en vergelijkingen bleek voor de coöperaties, waarbij men zelf in de fabrieken werkt, het meest efficiënt te zijn.

Mevrouw **Steigenga-Kouwe** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het doet mij geoefnen dat het mogelijk was, de toelichting wat te verbeteren. Het was natuurlijk toch wel prettig geweest als wij deze toelichting eerder hadden gekregen, gezien het feit dat het ontwerp zo laat is ingediend dat driekwart van het project reeds achter de rug moet zijn! Wij blijven zitten met het punt dat het schenkingsbedrag, volgens de memorie van antwoord, nog niet was aangetast. Nu blijkt het bijna uitgeput te zijn.

Mede namens de fracties van D'66 en de PPR, die de bezwaren welke ik in eerste instantie onder woorden heb gebracht ten volle ondersteunen, merk ik op dat wij toch aan dit ontwerp onze stem niet zullen onthouden. Immers, het blijkt achteraf een landhervormingsproject te zijn, waarbij een bijzondere arme groep van de bevolking de kans krijgt om een beter leven op te bouwen.

Wij willen niet tegenstemmen, omdat dit zou betekenen dat de coöperaties het bedrag dat zij aan concessionele hulp of schenkingshulp van Nederland voor de olieperserijen verwachten, ook nog eens op hun rekening zouden krijgen. Wat de memorie van antwoord betreft, zijn